

KÖSE MUSTAFA PAŞA'NIN DİVRİĞİ'DEKİ HAYRATI

THE CHARITY OF KÖSE MUSTAFA PASHA IN DİVRİĞİ

*Sultan Murat TOPÇU****Özet:**

Bu bilimsel araştırma yazısında, Sivas'ın Divriği ilçesinde 18. yüzyıl ve sonrasında büyük çapta inşa ve onarım faaliyetlerinde bulunan Köse Mustafa Paşa'nın bani kişiliği üzerinde durulmuştur. Paşa'nın vakfiye ve arşiv belgelerinden hareketle bölgede yaptırmış olduğu yapılar tespit edilmiş ve yapılan arazi çalışması neticesinde bu eserlerin günümüze ulaşip ulaşmadıkları belirlenmiştir. Günümüze ulaştıkları tespit edilen yapılar fotoğraf ve çizimler eşliğinde detaylı olarak tanıtılarak Osmanlı Mimarisi içerisindeki konumları değerlendirilmiştir. Çalışmanın ana kaynaklarını Başbakanlık Osmanlı Arşivleri ile Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinde bulunan Köse Mustafa Paşa'ya ait vakfiyeler oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sivas, Divriği, Köse Mustafa Paşa, Osmanlı, Vakıf.

Abstract:

In this scientific research paper, the founder personality of Köse Mustafa Pasha who took part in large scale construction and repair activities in Divriği district of Sivas in 18. Century and after has been focused on. Starting from Pasha's Foundation and archive documents, structures he built in the region were identified and as a result of the field work, whether these works reached today or not was determined. The structures which have been identified to reach today have been presented in detail with photographs and drawings and their positions in the Ottoman Architecture have been evaluated. The main resources of the study consist of the foundations, belonging to Köse Mustafa Pasha, in the archives of Prime Ministry Ottoman Archives and General Directorate of Foundations.

Key words: Sivas, Divriği, Köse Mustafa Pasha, Ottoman, Foundation.

1. Giriş

Günümüzde Sivas'a bağlı bir ilçe merkezi olan Divriği, asıl gelişimine Türk dönemi ile birlikte başlamıştır. Mengücekoğulları tarafından bölgede

---

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi – Kayseri stopcu@erciyes.edu.tr

birçok mimari yapı inşa edilerek şehir imar edilmiştir¹. Daha sonraki dönemlerde şehir önemini yitirmiş ve I. Selim zamanında, Mercidabık zaferinden (1516) sonra kesin bir şekilde Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Gülsoy, 1991: 7). Bu tarihten sonra şehir ortaçağda elde etmiş olduğu önemi ve gelişimi hiçbir zaman yakalayamamıştır. Şehirde Osmanlı döneminde en büyük inşa ve imar faaliyetleri Köse Mustafa Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir.

Köse Mustafa Paşa'nın aslen nereli olduğu hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. Ancak bölgede Köse Paşa'nın atalarının Urfa'nın Fırat Vadisi'ndeki Beydili aşiretinden olduğu ve bir kız alma meselesi sonrası doğan düşmanlık neticesinde, ailenin Divriği'ye göç ettiği kabul edilmektedir (Sakaoğlu, 1998: 61). Paşa'nın gençliği hakkında elimizde bilgi bulunmamaktadır. Vakfiyesinden hareketle babasının Osman Ağa ve dedesinin de İsmail Ağa olduğu anlaşılmaktadır (B.O.A., Cevdet Nafia, No: 2/1502). Osman Ağa Divriği'de oldukça güçlü bir kişi olup bölgenin voyvodalığını yapmış ve daha sonrasında Voyvodalık görevi oğlu Köse Mustafa tarafından devam ettirilmiştir. Bölgedeki etkinliği ve İstanbul'daki Divriğililerinde desteği ile Köse Paşa mirmiranlık makamına yükselmiştir (Sakaoğlu, 1998: 69). M. 1782 yılında Dersim isyanında oynamış olduğu başarılı rolden dolayı kendisine Gümüşhane maden emniyeti görevi verilmiştir. M. 1786 tarihinde Koca Yusuf Paşa'nın sadrazamlığı esnasında madenlerin kötü amaçlı kullanıldığına istinaden Köse Paşa bu görevden alınmıştır. 1786 yılının ilk aylarında Keban'dan ayrılan Paşa'nın mirmiranlık görevine dokunulmamış ve Divriği'de oturmasına izin verilmiştir (Sakaoğlu, 1998: 75-76). Köse Paşa bu görevinden ayrılırken ağır bir zimmet suçlamasıyla karşılaşmıştır. Paşa bu görev sonrasında devlete 311.806 kuruş borçlu ilan edilmiştir (Sakaoğlu, 1998: 77). 1787 yılında Paşa Halep Mutasarrıflığı görevine atanmış ve kendisinden devlete olan borcunu bir an önce ödemesi istenmiştir. Köse Paşa'nın Halep mutasarrıflığı oldukça kısa sürmüştür. M. 1787 tarihinde oluşturacağı bir kapı halkı ile Soğucak'a gitmesi emredildi ve aynı yıl Halep mutasarrıflığından alınarak Trabzon eyaletine atandı (Ahmet Cevdet Paşa, 1973, C.IV: s.43). 1787 yılının yaz aylarında isteksiz bir şekilde Soğucak'a gelen paşa 1789 yazında buradan eli boş ayrıldı. Bu iki yıla yakın sürede, Soğucak başbuğluğunun yanı sıra, kasım 1787-Mart-1788 arasında dört ay Trabzon valisi, Mart-Temmuz arasında dört ay Tırhala mutasarrıflığında bulundu. Devlete olan borçlarını ödemek ve Rakka eyaletini imar etmek sözü karşılığında Temmuz 1788'den başlayarak arada kısa kesintiler olmasına rağmen M. 1790 tarihine kadar Rakka eyaleti malikane gelirleri ile birlikte Köse Mustafa Paşa'ya tevcih

¹ Divriği'nin Mengücekoğulları zamanındaki konumu hakkında bakınız: Sakaoğlu, 2005.

edilmiştir². Bu dönemde Avusturya ve Rusya'ya karşı açılan savaşların devam etmesi üzerine devlet seferberlik ilan etmiş ve Köse Paşa'dan da Anadolu askerlerinin alaybeylerini bir bayrak altına toplayarak orduya varıncaya kadar başlarında durması istenmişti(Sakaoğlu, 1998: 78). Paşa devletin bu emrini uzun zaman savsaklamış ve sonunda padişah tarafından çıkarılan bir Hatt-ı Hümayün ile paşanın bütün mal varlığına el konulması istenmişti. Haberi alan paşa mal varlığının bulunduğu Divriği'ye devlet görevlilerinden önce ulaşarak kendi sarayında bulunan değerli eşyaları kaldırtıp yerlerine eski eşyalar koydurmuştu. Böylelikle kendisinin bahsedildiği gibi çok zengin bir insan olmadığını vurgulayıp mallarının elinden alınmasını engelleyecekti. Servet zaptına gelen Keskin Hüseyin Paşa, Divriği'de karşılaştığı manzara karşısında oldukça şaşırmış ve Paşanın bahsedildiği gibi zengin olmadığına kanmıştı (Sakaoğlu, 1998: 78). M. 1800'de Paşa Sivas Eyaleti valiliğine atandı. M. 1802 tarihinde atandığı Diyarbakır Valiliğine gidmeden Paşa vefat etmiştir. Paşanın vefat haberinin duyulmasının ardından devlet var olan borçlarını tahsil etmek için bir görevli atamıştır. Fakat görevlinin Divriği'de yapmış olduğu muhalefat incelemeleri sonucunda Paşanın sanıldığı gibi çok zengin bir kişi olmadığı anlaşılmıştır. Köse Mustafa Paşa'nın soyu, oğlu Hafız Veliyeddin Paşa, torunu İmam Hüseyin Bey, dördüncü kuşakta Osman Bey, beşinci Kuşakta Esad Bey'le 1919'a kadar devam etmiştir (Sakaoğlu, 1998: 63).

Köse Mustafa Paşa, özellikle Divriği'de geniş çapta imar faaliyeti içerisine girişmiştir. Paşanın bölgede oluşturmuş olduğu vakıf kurumu bünyesinde bir çok bağ, bahçe, değirmen ve ağaçlık alanı barındırmaktaydı (B.O.A. Cevdet Nafia, No: 2/1502).Paşanın bölgede kısa zamanda edinmiş olduğu bu zengin vakıfların sadece onun hayırseverliği ile açıklanması mümkün değildir. Paşanın Gümüşhane maden emniyeti esnasında devlete olan borçları ve devletin sürekli olarak bu borçları ödemesine yönelik tehditleri, paşanın elindeki mallarına devlet tarafından müsadere uygulamasından çekindiğinden dolayı bu vakıf kurumu tesis ettirilmiştir olduğunu ortaya koymaktadır. Burada dikkati çeken en önemli husus borçlu bir kişinin vakıf tesis etmiş olması ve bu vakfında oluşturulmasına izin verilmiş olmasıdır. Vakfın oluşması için vakıf sahibinin borcu olmaması vakfın şartları arasında yer almasına rağmen, paşanın mevcut borcunu ödemediği böyle bir vakıf tesis etmiş olması oldukça enteresandır. Bu da bir

² Bu durum başbakanlık Osmanlı arşivlerinde bulunan bir belge de şöyle izah edilmektedir." Sabika-i Rakka valisi Vezir Köse Mustafa Paşa'nın zimmetinde Rakka Eyaleti Mukata'ası ve mukataat-ı saire ve ahiri cihetlerden cem'an 299.928,5 kuruş cihetine-i amireye...ve Ergani madenleri emaneti madesinden kendüsünün 169.743 ve Kethüdası Hasan Efendi'nin dahi Gümüşhane'den zer ve sim sermayesinden olmak üzere 29208 kuruş darphane-i ma'muriyye diyuneleri olup bundan akdem meşarün-ileyh Rakka Eyaleti beruce malikaneler bana tevci'e olunur ise Eyaleti mezburenin imarına sa'i ederim diyerek Devlet-i Aliyye-yi inandırıp Rakka eyaletini malikanelik vechiyle tahsil ettikten sonra emvali mücellesini şöyle dursun mali mü'cilini dahi eda etmeyüp..." B.O.A., Hatt-ı Hümayün Tasnifi, No: 1414.

şekilde paşanın bu kuralı ihlal ettiğinin göstergesidir. Uzun yıllar devlet bürokrasisinde çeşitli hizmetlerde bulunan paşa, bu hizmetler karşılığında edinmiş olduğu siyasi ve ekonomik gücü hayatı boyunca hep kendi dengeleri doğrultusunda kullanmayı başarmıştır. Bunu bir türlü kendisinden tahsil edilemeyen borçlara bakarak söylemek mümkündür.

Paşanın Başbakanlık Osmanlı Arşivleri ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri'nde üzerlerinde farklı tarihler bulunan beş adet vakfiye nüshası yer almaktadır. Bu vakfiyelerden en erken tarihlisi Başbakanlık Osmanlı arşivleri Hatt-ı Hümayün tasnifinde yer alan H. 1 Cemadi'el-ahir 1210-M. 13 Aralık 1795 tarihli vakfiyedir (B.O.A. Hatt-ı Hümayün, 0104/105). Vakfiye Paşanın Divriği'ye getirmiş olduğu su yolunu ve bu yol üzerinde inşa ettirmiş olduğu su kemerlerini konu almaktadır. Bu vakfiyenin bir nüshası ile yine Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde yer alan H. 1 Cemadi'el-ahir 1215-M. 20 Ekim 1795 tarihli olarak kaydedilmiştir (B.O.A. Cevdet Nafia, No: 2/1502). Bu vakfiye ile Hatt-ı Hümayün tasnifinde yer alan vakfiye birbirinin kopyası niteliğindedir. Muhtemelen tarih kısmı yazılırken Hatt-i Hümayün tasnifinde yer alan nüshada bir yanlışlık yapılmış olmalıdır. Kanaatimizce ikinci vakfiyede geçen H. 1 Cemadi'el-ahir 1215-M. 20 Ekim 1795 tarihi doğru kabul edilmelidir. Zira Vakıflar genel Müdürlüğü arşivinde yer alan nüsha üzerindeki tarihte ikinci vakfiye üzerinde bulunan tarih ile aynıdır (V.G.M.A., Defter No:596, sıra no: 158: sayfa No:180).

Paşanın vakıfları hakkında en detaylı bilgileri veren vakfiyesi H. 9 Rebi'ül-ahir 1214-M. 10 Eylül 1799 tarihlidir (B.O.A. Cevdet Nafia, No: 2/1502). Yine bu vakfiyenin de bir nüshası Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri'nde bulunmaktadır (V.G.M.A., Defter No:596, sıra no: 157: sayfa No:178).

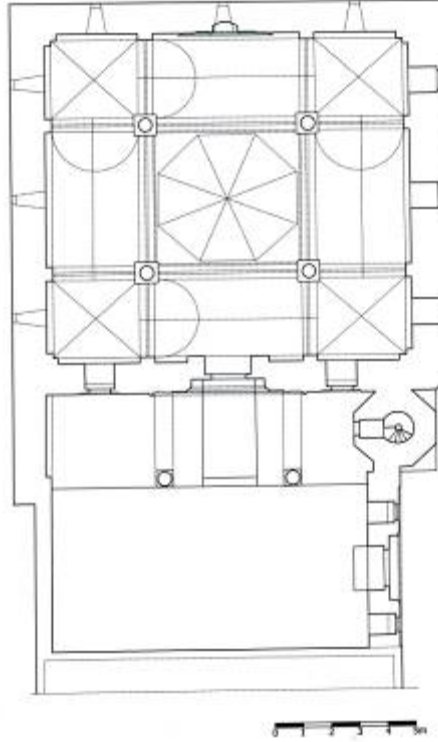
Yukarıda bahsedilen vakfiyelerden hareketle Paşa tarafından Divriği'de bir cami, bir medrese, bir han, dört adet köprü, üç çeşme, bir su yolu ve bu su yolu üzerinde bulunan sekiz adet su kemerinin inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca tesis ettirilmiş olan vakıf kurumu içerisinde birçok bağ ve bahçe bulunmaktadır. Yapılan arazi çalışması sonrasında bu anıtlardan geriye sadece Cedit Paşa Mahallesi'nde inşa ettirmiş olduğu cami ile iki adet köprüsünün ulaştığı tespit edilmiştir.

2. Köse Mustafa Paşa Tarafından İnşa Edilip Günümüze Ulaşan Eserler

2.1.Cedit Paşa Camisi

Cami günümüzde aynı isimle anılan mahallede yer almaktadır (Foto 1). Üzerinde yer alan inşa kitabesine göre yapı, H. 1214-M. 1799 tarihinde Köse Mustafa Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Caminin batı ve kuzey cephelerinde kesme taş malzeme, doğu ve güney cephelerinde moloz taş malzeme inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

Kuzey güney doğrultulu bir alan üzerine inşa edilmiş olan yapı harım ve son cemaat mahallinden oluşmaktadır. Harım kısmının üzeri dört serbest ayak tarafından taşınan merkezi bir kubbeyi dört yönden çevreleyen beşik tonoz ve köşelerde yer alan çapraz tonozlarla örtülmüştür (Plan 1).

Plan 1: Cedit Paşa Camisi (Mustafa Denктаş'tan)

Caminin doğu batı ve kuzey cephelerinin üst kısımlarında üçer adet mazgal pencere bulunmaktadır. Batı ve kuzey cephelerin alt seviyelerinde yer alan dikdörtgen formlu pencereler oldukça gösterişli bir şekilde ele alınmışlardır. Özellikle batı cephede yer alan üç adet pencere, üçgenlerin bir ters bir düz sıralanmasıyla oluşturulan bir kuşakla çevrelenmişlerdir. Hatta bu pencerelerin arasında kalan yüzey üzerindeki bazı taşlarda yarım kalmış bitkisel bezemeler yer almaktadır. Buda cephedeki süsleme programının tamamlanamadığını göstermektedir. Aynı tarz uygulamayla kuzey cephede harım giriş kapısının iki yanına yerleştirilmiş pencerelerde karşılaşılmaktadır.

Caminin kuzeybatısında yer alan minare sekizgen bir kaide üzerinde yükselmektedir. Minarenin gövde ve petek kısımları renkli taşlarla dönüşümlü olarak örülmüştür. Renkli taş kullanımı ile yine cami avlusuna girişi sağlayan basık kemerli kapıyı çevreleyen nişin sivri kemerinde ve beden duvarı ile son cemaat mahallinin batı kemerinde karşılaşılmaktadır.

Foto 1: Cedit Paşa Camisi

Caminin son cemaat mahalli üç bölümden oluşmakta olup üzeri düz damlıdır. Son cemaat mahallinin güneyinde harime giriş kapısı yer almaktadır. Kapının doğu ve batısında birer adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Harim giriş kapısı yapının en anıtsal kısmını oluşturmaktadır. Kapı beden duvarından hafif dışa taşırılmıştır (Foto 2).

Foto 2: Harim Giriş Kapısı

Kapı en dışta dar bir bordur olmak üzere üç bordürle çevrelenmiştir. En dıştaki bordur dilimli Rumilerin birbirine bağlanmasından oluşan bitkisel bir kuşakla tezyin edilmiştir. İkinci bordur kare panolara bölünmüştür. Bu panoların içerisi bazı kısımlarda iri palmetlerle doldurulmuşken bazı kısımlarda da yuvarlak madalyonların içerisinde yer alan kıvrık dal ve Rumilere yer verilmiştir. Üçüncü bordürde ise palmet ve geometrik desenlere yer verilmiştir. Burada yer alan bezemeler Divriği Ulu Camisi'nin batı kapısı üzerinde yer alan bezemelerle büyük benzerlik göstermektedir. Harime girişi sağlayan basık kemerin üzerinde yer alan iki kısımdan oluşan inşa kitabesini zemini birbirlerine saplarla bağlanan üç dilimli palmet motiflerinden oluşan bir bitkisel süslemeye sahiptir.

İki kısımdan oluşan inşa kitabesinin üst kısmında yer alan ilk kitabe üç satırdan oluşmaktadır (Foto 3).

Foto 3: İnşa Kitabesi

Okunuşu:

Bani Haze-l Cami el-mübarek el muhtaç ilarahmetil-lah-i
Te'ala Mustafa Paşa Yesserallahu bil hayir-i livecih-llah-i
Teala fi tarih sene erba'aşat ve ma'teyn-im elf

Anlamı: bu mübarek camiye Allah işlerini kolaylaştırsın, Allahın rahmetine muhtaç Mustafa Paşa 1214 yılında yaptı (Denktaş, 2010:63).

Alt kısımdaki kitabenin doğu yönündeki kartuşu içinde

Ve matvefiki illa billah

Ortadaki kartuş içerisinde

Muhakkak banisidir Mustafa Paşa-i zi-cahi

Girüp cennet sarayına yarab sefa olsun ilahi

Batıdaki kartuş içinde

Tevekkeltü Allah ibareleri yazılıdır.

Caminin harim kısmına taç kapıdan geçilerek girilmektedir. Harimin üzeri dört adet serbest sütun tarafından taşınan sekizgen bir kubbe ile yanlarda yer alan beşik tonozlar ve köşelerde çapraz tonozlarla kapatılmıştır.

Harim kubbe üzerinde yer alan altı adet yuvarlak kemerli, , doğu batı ve güney cephelerde bulunan üçer adet mazgal, kuzey cephede iki batı cephede üç adet dikdörtgen formlu pencerelerle aydınlatılmaktadır (Foto 4).

Foto 4: Harim

Harim güney duvarının tam ortasında yer alan mihrap taştan yapılmıştır. Mihrap nişi iki bordürle çevrelenmiştir. Bordürlerin üzeri kıvrım dal, dilimli palmet ve rumilerle süslenmiştir.

Caminin ahşap minberi orijinal olup, farklı boyutlardaki panoların bir iskelet üzerine çakılmasıyla oluşturulmuştur (Denktaş,2010:64). Pano yüzeyleri ahşap üzerine boyayla yapılmış çiçeklerle bezenmiştir.

2.2. Kız Köprüsü

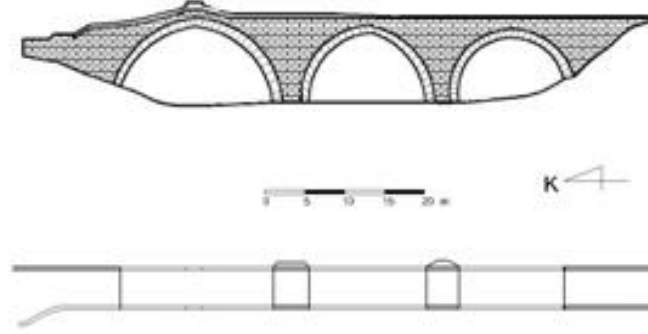

Köse Mustafa Paşa'nın günümüze ulaşan bir diğer eseri ise Divriği'nin batısında yer alan Çaltı Çayı üzerinde inşa ettirmiş olduğu köprüsüdür (Foto 5). Köprü üç gözlü olup sağlam bir şekilde günümüze ulaşmayı başarmıştır. Köprüde inşa malzemesi olarak kemer gözlerinde ve korkuluklarda düzgün kesme taş, diğer kısımlarda ise kaba yonu taş kullanılmıştır. Köprü üzerinde inşa tarihini veren herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak Paşanın vakfiyesinde geçen “ ... ve Zininski tarafı üzerinde Çay-ı Kebir üstünde bina eylediğim kargir köprüyü ve kız köprüsü...” şeklindeki bilgiden hareketle yapının Köse Mustafa Paşa tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır (B.O.A. Cevdet Nafia, No: 2/1502). Yaklaşık 80.48 m. uzunluğunda ve 5.27 m. genişliğinde olan köprü, güney-kuzey doğrultuda uzanmaktadır (Plan 2).

Foto 5: Kız Köprüsü

Köprü'nün döşemesi günümüzde betonla kapatılmıştır. Güneyden kuzeye doğru hafif yükselir şekilde devam eden döşeme, kuzey kemer gözü üzerinde belirgin bir şekilde yükseltilmiştir. Köprü yan korkulukları ebatlı taşlardan örülmüş olup, kemer kilit taşı üst kısımları yükselttilerek belirginleştirilmiştir.

Plan 2: Kız Köprüsü (S. Murat Topçu)

Köprü'nün kuzeyinde yer alan ilk kemer gözü diğer gözlerle oranla daha yüksek ve geniş tutulmuştur. Bu kısım aynı zamanda çay suyunun en yüksek olduğu ve debisinin hızlı aktığı kısımdır. Bu uygulama taş köprülerde görülen genel bir uygulamanın devamı niteliğindedir (Çulpan, 2002:6). Kemer gözünü oluşturan sivri kemer tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Bu kemer gözünün ortadaki kemer gözü ile birleştiği ayağın mansab tarafında üç köşeli selyaran yer almaktadır. Ortada yer alan hafif sivri kemerli açıklığın güney kemer gözüyle birleştiği ayağın mansab tarafında da yuvarlak formlu bir selyaran bulunmaktadır. Güney kemer gözü diğer kemer gözlerinden farklı olarak daha basık ve yuvarlak bir biçime sahiptir.

Köprü üzerinde herhangi bir bezeyici öğeye rastlanmamıştır. Köprü günümüzde atıl bir vaziyettedir. Yer yer köprü beden duvarları ve kemer ayaklarında yıkılmalar söz konusudur.

2.3. Aşağı Hamam (Tabakhane) Köprüsü:

Köprü Divriği Çarşısı'nın alt tarafında Mercan Mahallesi'nde bulunan Aşağı Hamam'ın³ bitişiğinde yer almaktadır (Foto 6). Tek gözlü olarak inşa edilmiş olan yapının üzerinde bulunan H. 1322-M. 1905 tarihli kitabenin köprüye ait olup olmadığı kesin bir şekilde anlaşılamamaktadır (Foto 7). Kitabenin ilk satırı net bir şekilde okunurken diğer satırları oldukça tahrip olmuş bir vaziyettedir. Ancak okunabilen ilk satırdan hareketle kitabenin köprüye ait olmadığı fikri daha ağır basmaktadır. Köprü ile ilişkin elimizdeki en güvenilir bilgi yine Paşa'nın vakfiyesinde geçen "debbağhane kurbunda bina eylediğim kebiri mezkur köprülerin..." şeklindeki ifadedir (B.O.A.

³ Hamam hakkında detaylı bilgi için bkz: Yıldırım Özbek (2004), "Divriği Hamamları", *E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı : 16 Yıl : 2004/1, s.196-200.

Cevdet Nafia, No: 2/1502). H. 1215-M. 1800 tarihinde köprünün bitişiginde bulunan hamamın su yolu Köse Paşa tarafından 3000 kuruş harcanarak tamir ettirilmiştir (Eken, 1993: 54). Bu tamir sonrasında Hamam Köse Paşa'nın mülkü olmuştur. Muhtemelen köprü de bu tamirat esnasında yaptırılmış olmalıdır.

Foto 6: Aşağı Hamam (Tabakhane) Köprüsü

Foto 7: Kitabe

Köprü doğu batı doğrultuda uzanmakta olup tek gözlüdür (Plan 3). Köprüde inşa malzemesi olarak kemer kısmında düzgün kesme taş diğer kısımlarda ise moloz taş kullanılmıştır. Köprü kemerinin güney cephesinin batısında yer alan kitabelik içerisinde beyaz mermer yazılmış beş satırlık bir yazıt yer almaktadır.

Okunuşu:

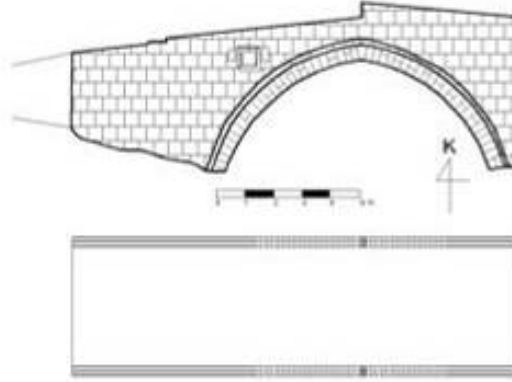
Divriği ashab-ı hayrı cümleten

Eyledi.....husn-i ihtimam

.....itmamına

.....

Sene 1322

Plan 3: Aşağı Hamam (Tabakhane) Köprüsü (S. Murat TOPÇU)

Bu kitabenin köprüye ait olup olmadığı net bir şekilde kitabe metninden anlaşılamamaktadır. Ancak metinde geçen ibarelerden hareketle kitabenin sadece köprüye ait olmadığı fikri ağır basmaktadır. Muhtemelen bu kitabe köprü ve civarında yapılmış olan geniş çaplı bir onarıma ait olmalıdır. Kitabenin etrafı profilli silmelerle çerçeveselendirilmiştir. Doğu ve batıda çerçeveye bitişik olarak yerleştirilmiş devşirme kesme taşlar bulunmaktadır. Bu taşların üzeri birbirlerine saplarla bağlanan palmet motifleri ile süslenmiştir. Köprü günümüzde kullanılmaktadır.

3. Değerlendirme ve Sonuç

Köse Mustafa Paşa, yukarıda bahsedilen imar faaliyetleri ile Divriği şehrine Osmanlı döneminde en çok imar faaliyetinde bulunan kişidir. Paşanın bölgede inşa ettirmiş olduğu anıtlardan başka, şehrin alt yapısının

geliştirilmesine yönelik faaliyetleri de bulunmaktadır. Bu faaliyetler arasında mevcut suyollarının tamir edilmesi gelmektedir⁴. Hacı Mehmet Bin Hacı Ali Kaya tarafından H. 1078-M. 1667 tarihinde Pir Eyyup mevkiinden şehre getirilen su yolu 18.yy sonlarında harap olmuş ve Köse Mustafa Paşa tarafından H. 1215-M. 1800 tarihinde onartılarak bakımı üstlenilmiştir (Eken, 1993: 54). Ayrıca Paşanın H. 1 Cemadi'el-ahir 1215-M. 20 Ekim 1795 tarihli vakfiyesinde Odur isimli Köyde Çir köprüsü, Lala Köprüsü, Değirmenderesi Köprüsü, Erşüşin adlı yerde Karamahmutoğlu Köprüsü, aynı yol üzerinde olan köprü ve büyük köprü ve Ahiköyü önündeki Köprüyü ve Çaybaşı adlı mahalde bulunan su köprülerinin ve Erşüşin yolu üzerinde bina eylediği iki adet çeşme ile Diblehan önündeki bir adet çeşmenin de tamir ve termimlerinin yapılması için bir vakıf tesis ettirdiği anlaşılmaktadır⁵ (B.O.A. Cevdet Nafia, No: 2/1502). Burada bahsedilen köprüler su kemerleridir. Bunla ilgi daha detaylı bir bilgiye Vakıflar genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan 1944 tarihli Divriği Vakıflar memurluğu idare meclisi tarafından alınmış bir kararda rastlanmaktadır. Kararda Divriği vakıflar memurluğunca emaneten idare edilen Köse Mustafa Paşa Vakfı'nın H. 1214 ve H. 1215 tarihli vakfiyeleri doğrultusunda vakfın; medrese, köprü ve camiden ibaret olduğu ifade edilmektedir. Bu anıtlardan her iki vakfiyede de geçen köprülerden üçünün gelip geçenler için yapılmış normal taş köprü oldukları, sekizinin ise çeşmelere su getiren su kemerleri olduğu belirtilmektedir (V.G.M.A., Defter No:1760, sıra no: 191: sayfa No:328). Paşanın yukarıda bahsedilen çeşmeleri de günümüze ulaşmayı başaramamışlardır⁶.

Paşanın H. 9 Rebiü'l-ahir 1214-M. 10 Eylül 1799 tarihli vakfiyesinden Kuloğlu Mahallesi'nde Kuloğlu Hanı olarak adlandırılan fakat geçen zamanla tamamen harap bir vaziyette olan hanın yerinde içerisinde 39 adet dükkan bulunan yeni bir han inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Bu han günümüze ulaşmamıştır (B.O.A. Cevdet Nafia, No: 2/1502). Sakaoğlu bu hanın içerisinde dokuma tezgâhlarının bulunduğunu ve dükkanlarında Müslümanlara kiralandığını belirtmektedir (Sakaoğlu, 1998:113). Kuloğlu hanı bitişiğinde bulunan Kuloğlu Camisi de Paşa tarafından onartılmıştır (Eken,1993: 31).

Paşa tarafından kendi adına inşa edilen Cedit Paşa Camisi'nin avlusunda iki hücreden oluşan bir medrese inşa ettirilmiştir. Bu medresede

⁴ Divriği su yolları hakkında detaylı bilgi için bakınız: Mustafa Denктаş (2010), *Divriği'de Osmanlı Cami ve Çeşmeleri*, Sivas, 6-7.

⁵ Başbakanlık Osmanlı arşivlerinde bulunan vakfiye nüshasında köprülerin sekiz adet olduğu belirtilmesine karşın yedi adet köprü ismi verilmiştir. Vakıflar genel Müdürlüğü arşivinde yer alan vakfiye nüshasından sekizinci köprünün Lala Köprüsü olduğu anlaşılmaktadır (V.G.M.A. Defter no:596, sayfa: 180, sıra: 158).

⁶ Divriği çeşmeleri hakkında detaylı bilgi için bak: Mustafa Denктаş (2010), *Divriği'de Osmanlı Cami ve Çeşmeleri*, Sivas, s. 82-127.

Paşanın günümüze ulaşamayan eserleri arasında yer almaktadır. Medrese cami ile aynı tarihlerde inşa edilmiştir. İki hücreden oluşan medresede her hücrede ikişer talebe bulunmaktaydı. Bu talebelerin dışarıdan veya Divriğili olabilecekleri vakfiyede belirtilmektedir. Öğrencilerin başında bir müderris görevlendirilecek ve müderrisin ulemadan olması ve fıkıh, hadis, tefsir ve sair ilimlerde yetkin olması vakfın şartlarından. Vakfiyede bu medresede görev alan müderrislerin görevden alınması veya atanması işlemlerinin berat ile değil mütevellî eliyle yapılması istenmektedir. Ayrıca burada sakin olan dört öğrenci ve bir müderrisin her gün dersten sonra birer cüz-i şerif okumaları ve sevabını da Köse Mustafa Paşa'nın annesinin ruhuna hediye etmeleri istenmektedir (B.O.A. Cevdet Nafia, No: 2/1502).

Köse Mustafa Paşa tarafından Divriği'de inşa ettirilmiş yapılar içerisinde hiç kuşkusuz abideliği ve kaliteli işçiliği ile ön plana çıkan yapı Cedit Paşa Camisi'dir. Bu yapı aynı zamanda Osmanlılar Döneminde şehirde inşa edilmiş en abidevi yapıdır. Özellikle bezeme programı yarım kalmış olmasına karşın Köse Mustafa Paşa'nın Divriği Ulu Camisi'nden (M. 1228) esinlendiğini göstermektedir. Paşanın bu caminin inşası için Urfa'dan sanatçılar getirdiği bazı kaynaklarda belirtilmektedir (Sakaoğlu, 1998: 114). Yapıda görülen renkli taş kullanımı bu bilgiyi doğrular niteliktedir.

Ayrıca Cedit Paşa Camisi ilçe merkezinde inşa edilmiş camiler arasında merkezi planlı olarak inşa edilmiştir tek yapıdır (Denktaş, 2010: 128). Paşanın burada inşa ettirmiş olduğu ve günümüze ulaşan köprüleri tamamen fonksiyonellikleri ile ön plana çıkmaktadırlar.

Sonuç olarak Köse Mustafa Paşa memleketi Divriği'de Osmanlı döneminde en büyük bayındırlık faaliyetinde bulunan kişi olarak ön plana çıkmaktadır. Paşanın bu imar faaliyetlerinde tamamen hayırseverlikle hareket ettiğini söylemek yanlış olur. Bu hayırseverliği tetikleyen en önemli unsur devlete olan borçlarından dolayı mal varlığına müsadere uygulanması korkusudur. Ancak her ne sebeple olursa olsun bu durum Paşa'nın Mengücekoğlu Ahmet Şah'tan sonra Divriği şehrinin gelişimine en çok katkıda bulunan kişi olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz.

KAYNAKLAR

- B.O.A., Hatt-ı Hümayün Tasnifi, No: 1414
B.O.A. Hatt-ı Hümayün, 0104/105
B.O.A., Cevdet Nafia, No: 2/1502
V.G.M.A., Defter No:596, sıra no: 158: sayfa No:180
V.G.M.A., Defter No:596, sıra no: 157: sayfa No:178
Ahmed Cevdet Paşa. (1973). *Tarih-i Cevdet*. Sad: Dündar Günday. Ankara.

- Çulpan, Cevdet. (2002). *Türk Taş Köprüleri (Ortaçağ'dan Osmanlı Devri Sonuna Kadar)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Denktaş, Mustafa. (2010). *Divriği'de Osmanlı Cami ve Çeşmeleri*. Sivas: Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Eken, Galip. (1993). *Fiziki Sosyal ve İktisadi Açından Divriği (1775-1845)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Gülsoy, Ersin. (1991). *XVI. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazâsı (1519-1548)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı.
- Özbek, Yıldray. (2004). Divriği Hamamları. *E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2004/1, (16), s. 191-228.
- Sakaoğlu, Necdet. (1998). *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sakaoğlu, Necdet. (2005). *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*. İstanbul.

EK: